

EL VAGY ÉL MINDENNEK FORRÁSA ÉS TELJESSÉGE

1. EL

Az idővel kapcsolatos eddigi eszme-futtatásaink mind az *el* gyök értelmének feltárására irányultak, ám mit is jelent e szavunk valójában? Elsőnek most nézzük meg a finnugrista TESz-t (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 3+1 kötet 1967-1984), hogy a későbbiekben ne törjük meg a CzF által okozandó izgalmak lendületét.

el (TESz): „Magyar fejlemény. Az elő¹ névszó [...] alapszavával is azonos el- 'elülső rész' főnévből keletkezett az ~é (~i) irányhatározóraggal. Az eredeti elé (~eli) alakból, amely az elé határozószóval és névutóval azonos, a későbbi el alakváltozat a formánsokban gyakori redukcióval: a szóvégi hosszú magánhangzó rövidülésével és lekopásával jött létre. Eredetileg előre irányulást kifejező határozószó volt; ebből vált – már az ómagyar korban – az eltávolodást¹, a cselekvés előre irányulását, majd megkezdődését, felerősödését, folytonosságát², bevégezését, megszűnését, célon túl folytatását stb. jelölő igekötővé. [...] Az a nézet, amely szerint az el határozószó szláv igekötők tükörszavaként vált igekötővé, téves. Hasonló fejlődés az alapszó rokon nyelvi megfelelőinél is megfigyelhető.”

Az *el* szó a finnugrista felfogás szerint azon ritka szavaink egyike, ami a sajátunk, nem másoktól kölcsönöztük. A hangok jelentéséről – nem meglepő módon – nem esett szó, viszont a CzF-et olvasva megfigyelhetjük a kísérteties hasonlóságot a két szócikk között. Most pedig megint forduljunk jó barátunkhoz, a CzF-hez, hogy lássuk a XIX. században mit gondoltak e szó jelentéséről.

el (CzF): „Jelent 1) általán mozgást, bizonyos helyről kimozdulást, legyen ez távozás, vagy közelítés [...] 2) Folytonosságot időben és térben, vagyis tartósságot, és terjedelmet. [...] 3) valamely fogalomnak igehatározókban nyomatosbitására szolgál, s ekkor nagyon, fölötte, egészen értelemmel bírván felső fok gyanánt áll. Elannyira szerettem őt. Elvégre megtörtént, mit vártam. Elmessze távozott. Elkésőre. Elvalahára. És jövének mind elhozáiglan. A templomnak soperláha ketté szakada felől mind elaljaiglan.³ (Tatrosi codex). Kiváltképen igeszókkal és származékaikkal öszvetéve jelent teljességet, teljes elvégzést, valami egészet, befejezést, sőt a tárgyhoz képest mértéken túl levőt, tulságot is [...]

Ugyanezen *el* gyök illetőleg *l* hang számtalan más szó, ragok és képzők alkotásában is nagy szerepet viszen, péld. a mennyiben mozgást jelent: ill-an, v-ill-an, ol-d, h-ull, m-ül, k-ull-og, cs-el, f-el, ny-il, ny-ul; így: száll, kél, küld, szél, túl, által (el-túl) dúl, vál, villan, csillog, mállik, ballag, bolyog, billeg, pille, bólból, (ba-el) rólról, tól tól ragok stb. a mennyiben folytonosságot jelent: él, ül, áll, hely, jel, tele, tölt, föld, völgy, mély, mell, bél, bel, való stb.”

1 A mozgás az egyik jelentése az *l* hangnak, de ezt a CzF majd kifejti.

2 A folytonosság szintén az *l* jelentéshajlamai közé tartozik. Ha ezt tudjuk, akkor nem lepődünk meg az *el* szó valódi jelentésén. De ezt is kifejti majd a CzF a szócikkében.

3 Döbrentei: Régi Magyar Nyelvmélekek, 1842, Harmad: I.120 / 53. levél; „Ekkor a templom függönye kettészakadt fölülről egészen az aljáig.” (Mk 15,38)

A magyar *el* szó folytonosságot, teljességet kifejező voltának birtokában, emlékezzünk vissza a német vor (elő) → Vorgang (folyamat, lefolyás) → Vorgänger (előd) (lásd: A kifordult idő című dolgozat) azonos távolodást, folytonosságot jelentő szavak jelentéstartalmára. Ez megint nem a véletlen következménye, hanem a valamikor egységesen létezett közös ősnyelv értelmi lenyomata. Ezzel eljutottunk kutakodásunk velejéhez, az *el* szó lényegének feltárásához!

el (CzF): „elvont gyök elő, eleinte, első, eldőd, eleve, s az újabb alkotásu elnök, előd, elv származékokban. Ezen származékokból itélve jelentése: **lény, mely más lényeket megelőz, felülmúl.** Legközelebbi rokona hangban és értelemben sinai [kínai] nyelven: li, mely Schott Vilmos Vocabularium Sinicum-ában így értelmeztetik: *rerum omnium principium non materiale, sed materiale inclusum. lumen naturæ, indicans quid faciendum sit quidve fugiendum. recta rerum ratio. recte disponere, gubernare*⁴. Továbbá a csagataj allí (elül való rész, azaz elő, fn. valaminek eleje, Abuska). Szintén egyezni látszanak vele a héber לָא (erő; erős, hatalmas; isten), הָאֱלֹהִים (isten), לַאֲלֵהִים (fejdelem, fejedelemség), arab evvel (elő, előbbi, első; honnan a török ewelki = első), iláh vagy alláh (Isten), török ilk (első), latin elementum stb. A magyarban **rokon** vele **er** gyök, **ered, eredet, ereszt** stb. szókban.”

A CzF szócikke még a következő szórokonításokat tárgyalja: mozgást jelentve: a szanszkrit *il*; német: *eilen*; hellén: *ἐλάω, ἰάλλω*; holland: *ylen*; francia: *aller*; svéd: *ila*; dán: *ile*; folytonosságot, teljességet jelentve: szanszkrit: *alisz* (sok, tele), *alan* (fölötte), *al* (tölt), latin: *alo*, hellén: *ἐλω, ἐλύω, εἶλω, οὐλος, ὄλος*; német: *all, viel, voll*; csagataj: *ulug* v. *uluk* (nagy)

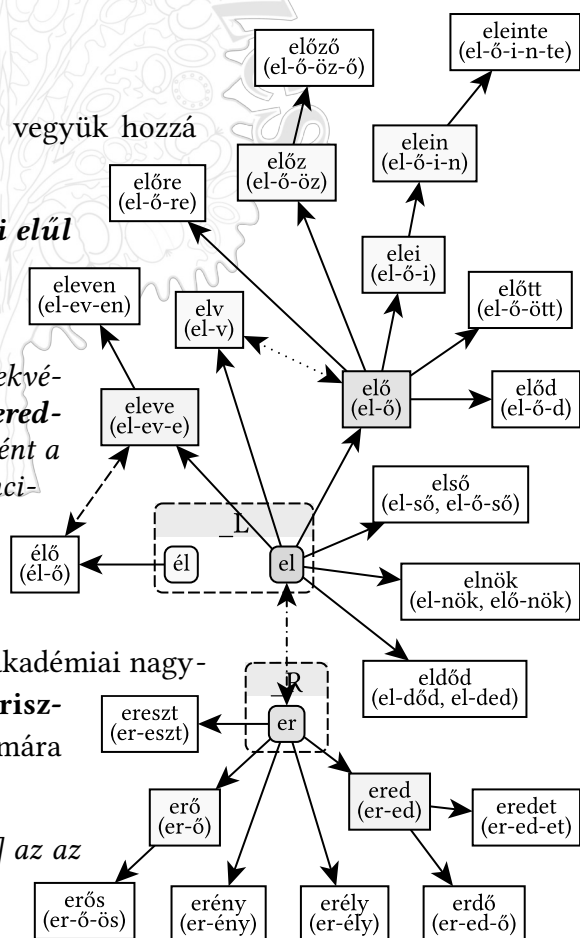
2. Elv

A CzF már most nagyon izgalmas dolgokat állít, de vegyük hozzá még az *elv* szót is.

elv (CzF): „(el-v, am. el-ő v. el-ü) 1) Általán, **ami elül van, ami másokat megelőz, mi jó előre történt, és lett** [...] 2) **Ismeretfő, kutfő, melyből valamely eszmét meritünk.** Különösen 3) **oly gyakorlati okfő, mely vezérli akaratusunkat, cselekvényeinket.** [...] 4) **Első, fő lény, melyből mások erednek.** Életelv. Erkölcsi elv. Zoroaster (Zerdust) szerint a világ két elvből áll: jó és gonosz elvből. (Principium).”

Akik látják már az összefüggéseket, mostanra valószínűleg keményen kapaszkodnak, és kapkodják a levegőt, hogy miket merészelték Czuczorék leírni az akadémiai nagyszótárban. Érdekes és tanulságos lehet ehhez még **Arisztotelész** meghatározása az **elvről** (arkhé), amely számára **a lét vagy ismeret rendjében való elsőbbség**.⁵

„Kezdet'-nek, 'elv'-nek <ἀρχή> mondjuk [... mivel] az az első, amiből egy dolog van vagy keletkezik, vagy megismerhető; ezek közül az elvek közül egyesek a dologban fennállók, mások rajta kívül vannak.

4 A dolgok alapelve (princípiuma) nem anyagi természetű, hanem anyagi természetbe zárt. A természet világa is mutatja, hogy mit kell tenni, vagy mit kell kerülni. A dolgoknak helyes az értelme. Helyesen elosztani, irányítani.

5 Vö. Pál Kecskés, *A bölcsélet története főbb vonásaiban*, Második, átdolgozott (Budapest: Szent István Társulat, 1943), 128.

Ezért elv éppúgy egy dolog természete, ahogy az elem is, az elgondolás is, az elhatározás is, <a> létezés is, és a mivége is; sok dolognál ugyanis a jó és a szép mind a megismerésnek, mind a mozgásnak elve.⁶

Dante egyenesen az első szónak tekinti az Él-t:

„Az először szólónak milyen szava hangzott el elsőnek, nem kétlem, hogy ép eszű ember előtt azonnal nyilvánvaló módon nem lehetett más, mint: Isten, azaz El, akár kérdés formájában, akár pedig feleletképpen. Egészen lehetetlen ugyanis, és borzad is attól az értelem, hogy az ember bárkit is nevének nevezett volna az Isten előtt, hiszen Tőle és Általa lett.⁷”

A Szentírásban az Él istennév számos helyen előfordul, ebből láthatunk néhány példát az Ó-, és Új-szövetségből egyaránt.

Vers	Eredeti héber/görög	Káldi-Neovulgata
Szám 12,13	[El-Jahve] יְצַעַק מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה [Él] יְאָמַר אֵל יְהוָה נָא רַפָּא נָא לָּהּ	Erre Mózes az Úrhoz kiáltott: »Isten, kérlek, gyógyítsd meg őt!«
Zsolt 51,3	מֵה-תַּתְּהַלֵּל בְּרַעְיָה הַגְּבוּרָה יְהוָה אֵל [Él] כָּל-הַיּוֹם	Könyörülj rajtam, Isten, irgalmad szerint, könyörületedességed szerint töröld el gonoszságomat!
Zsolt 22,2	אֵלִי [Éli] אֵלִי [Éli] לָמָּה עֲזַבְתָּנִי רְחוּק מִשְׁוִעֲתִי דְּבָרֵי שְׂאֵתִי	Istenem, Istenem, miért hagytál el engem? Távol van szabadulásomtól hangos jajveszékelésem.
Mt 27,46	περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν ἠρόσησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῆ μεγάλης λέγων Ἑλωὶ ἑλωὶ ἡλεμά σαβαχθανεί; ἡ τοῦτ' ἔστιν Θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;	A kilencedik óra körül Jézus hangosan felkiáltott: » Éli, Éli , lemá szabaktáni?«, azaz: »Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?«
Mk 15,34	καὶ τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ ἠρόσησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῆ μεγάλης Ἑλωὶ ἑλωὶ ἡλεμά ἡ σαβαχθανεί; ἡ ὁ ἔστιν μεθερμηνευόμενον Ὁ θεός μου [ὁ θεός μου], εἰς τί ἐγκατέλιπές με;	A kilencedik órakor Jézus felkiáltott, és hangosan így szólt: » Éloi, Éloi , lemá szabaktáni?« Ez azt jelenti: »Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?«

Dante az *Isteni színjátékban* az Él-t már a nyelvromlás következményének gondolta, ám valószínűbb, hogy egy ragozott forma, ahogy a magyarban az Élő.

Azt az ős Természetnek hozta rendje,
hogy az embernek nyelve van; de rája
bizta, hogy így vagy úgy, szépítve zengje.

Mielőtt lelkem a Pokolra szálla,
földön a legfőbb, Jónak neve El volt,
aki ma fényem' ez örömbe zárja.

Azután Él lett az, ami El volt;
így van ez, mert a halandók szokása
mint lomb: új jön, ha a régi elholt.

6 Aristotelés, *Metaphysica*, ford. Gábor Ferge, köt. I (Budapest: Logos Kiadó, 1992), könyv Δ (V) / 1.1012b-1013a.

7 Dante Alighieri, „A nép nyelvén való ékesszólásról”, in *Dante összes művei* (Budapest: Magyar Helikon, 1962), 352 / 138-144. sor.

S ha elfogadjuk azt a megállapítást, hogy a hangok jelentéshajlamai valamikor egyetemesek voltak, tehát minden nép azonos módon élt velük, akkor az *Éli* istennevet a mai magyar nyelven úgy értelmezhetjük – ahogyan azt Varga Csaba is tette *Él és Jó* című tanulmányában –, hogy *élen álló*, s hasonló képzésű mint a *végi*, vagy a *széli*, melyek végen vagy szélen állók, azaz végső vagy szélső. Így tehát az *Éli* annyit jelent, mint *első* vagyis *első*, mely ugyancsak hiba nélkül vezet vissza minket az eddigi okfejtéseink birodalmába. Csaba bátyám e dolgozata rendkívül nagy hatást gyakorolt rám, hiszen könyvemben emiatt írtam meg az egész időről szóló részt, s most itt e dolgozatot is. Az *i* hang ugyanis módosult részesülőként felfogható mennyiséget is magában foglaló melléknévképzőként, mely jelentésében tökéletesen azonos a *só*, *ső* képzővel, mely szintén a mennyiség általi minőséget jelentő *s* hang összekapcsolódása a részesülő *ő*-vel. Az *i* hang azonban egymagában hordozza e két jelentést.

Ha még mindig nem merjük elhinni, hogy a Bibliában szereplő *Él* istennév azonos a magyar *él*-l (ékesztéssel *el*-l), akkor járjuk körbe még egy kicsit a tárgyat (témát). A latin nyelvű bölceleti alapfogalom a *princípium* – mely jelentésében azonos a fent említett *arkhé*-val – magyarul többek közt *elv*, *alapelv*, *vezérelv* a bölceletben pedig *kezdet*, *alapok*, *ősök*, *végok*, *irányelv* jelentésekkel bír. Ezek a *princeps*, *principis* szavakból származtathatók, melyek jelentései: *előjáró*; *első tisztségviselő*; *élen álló*; *első sorozatban és időben*; *első helyet elfoglaló*; a *primus* pedig magyarul *első*. E szavak *pri* gyöke van meg ma az indoeurópai nyelvekben *pro* előjárószóként, mely annyi mint *előtt*, *előbb*, *elé*, *előzőleg*, *azelőtt*. Ebből a *pri* gyökből képezhetjük még a *prior* szót, mely magyarul *első*, *előbbi*, *korábbi*, melyből a magyar/héber időszemlélet eredetisége, helyessége látszik visszaigazolódni. A *priores* (elődök) szóból pedig felismerhetjük a szintén filozófiai *a priori*-t, mely a filozófiában az *eleve*, a *tapasztalatot megelőző* értelemben használtatik. Ezzel mindjárt láthatjuk két filozófiai fogalom magyar megfelelőjével való teljes azonosságát, ugyanakkor **nyelvünk** azt is **tudja, hogy az *elv*, *első*, *előtt*, *eleve* stb. szavak *Éltől*, azaz Istentől nyerik elsőbbségüket.**

3. Eleve

Mint mondani szokás, nincs már hátra, mint előre, folytassuk a kezdetet jelentő *eleve* szóval.

eleve (CzF): „(el-ev-e) Előre, mindenek előtt, elő időben. Azt eleve láttam, tudtam. Eleve megértettem, eleve megmondtam. Régibb iratainkban a térről is mondatik. Eleve megyen vala. Eleve jönnek. (Tatrosi cod.). Legrégibb nyelvemlékünkben szintén a főntebbi módon írva mint főnév jelent istent: Teremtve eleve mi isemucut, azaz teremté elő vagy élő (isten) mi őszünket. Révai fejtegetése szerint am. élő (vivens), azon időben tehát szerinte az Isten szó mellett ez is divatozott volna, mely a héber syrus, chaldeai nyelvben is él, el, eloa, elohu alakokban fordul elé. Antiq. Lit. Hung. 122. stb.”

A Halotti Beszéd *eleve* kifejezésének Révai – Sajnovics nyomán – még Isten értelményt tulajdonít: „**Eleve**: mások így értelmezik: **elévé** vagy **elein**, azaz **initio** [megkezd], esetleg elképzelhető olvasat az **Élő**, azaz **Vivens**, ehelyett: **DEUS** [Isten], ekkor a mondatnak lenne Nominativusa [alánya].”⁸ A Döbren-tei szöveggyűjtemény még szintén *Élő*-ként, azaz Istenként magyarázza. Csak később, a finnugrista szemlélet elhatalmasodása után lesz az *eleve* (élő) szóból időhatározó, azaz kezdetben, ám így a mondat értelmetlenné válik, mivel nincsen benne alany. Ezen az apróságban azonban nyelvészeink elegánsan túl szoktak lépni, s hogy elfedjék megoldásuk hibáját, ezért kénytelenek az *Isten* vagy az *Úr* szót betoldani a szövegbe, különben az értelmetlen maradna. Mai betoldott értelmezésben így hangzik ez a

⁸ János Sajnovics, *Demonstratio*, szerk. Enikő Szij, ford. Zsuzsa Constantinovitsné Dr. Vladár, Bibliotheca Regulyana 2 (Budapest: ELTE, 1994), 24 / 7. lábjegyzet.

szövegrész: „Mennyi malasztban teremté eleve [úr] mi őszünket, Ádámot”⁹ vagy „Mennyi isteni kegyelemben részesítve teremtette meg kezdetben az úr a mi őszünket, elsőként Ádámot”¹⁰ Nagyon valószínű, hogy finnugrista nyelvészeink azért nem hajlandók elfogadni az *Isten / Élő* szópár azonosságának lehetőségét, mert kétségbe vonják a latinnal való *Deus / Vivens; Vivus* párhuzamot. Ezek azonban csupán önkényes és rosszindulatú feltételezések, nem pedig tudományosan megalapozott állítások, mivel nem igazolják állításukat, pusztán hatalmi helyzetükkel visszaélve kijelentenek: „A [Menyi milostben...] mondat alanya hiányzik. Az összefüggésből Isten, Úristen-féle alany volna várható. E hiány, kifejtés meglepő, mert a HB. kézírata eléggé gondos, hibajavítás is van benne: uimagguc : omuc. Ezért Révai Miklós óta (Ant. I [= *Antiquitates Literatvrae Hvngaricae I., Pesthini 1803*], 122 kk.) többen az eleve szót 'Isten' jelentésűnek magyarálták. Ez azonban kétségtelenül téves”¹¹

Érdekes megfigyelni, hogy nyelvünkkel kapcsolatos tisztességes véleményeket az egy-két hazai az igazságot felvállalni merő nyelvész mellett, leginkább külföldi szerzők tanulmányaiból olvashatunk. Ilyen a halotti beszéd *Élő* szavával kapcsolatban a talján *Danilo Gheno*, aki bár finnugrista szemüvegen keresztül nézi a világot, mégis képes az Isten nevének alapvető fontosságú kérdésében megőrizni tárgyilagosságát.

„De valóban annyira légből kapott lenne Isten Élővel történő azonosítása? Ha az Ótestamentum Vulgata-változatát vesszük figyelembe – ez állt ugyanis a Kr. u. II. évezred elején a magyar papoknak rendelkezésére – szembeötlök, hogy a zsidó(-keresztény) istenséget vivens jelölheti vagy önmagában, vagy Deusszal összekötve (ilyen esetben vivus is előfordul). Néhány példa [...]:

»[...] appellavit puteum illum Puteum viventis [...]« (Gen. 16, 14; itt és alább kiemelés tőlem); »[...] ad Puteum, cuius nomen est Viventis [...]« (Gen. 24, 62); »[...] iuxta Puteum nomine Viventis [...]« (Gen. 25, 11); »[...] ut audiat vocem Dei viventis« (Deut. 5, 26); »Ipsa Deus vivens [...]« (Ier. 10, 10); »[...] verba Dei viventis« (Ier. 23, 36); »[...] exsultaverunt in Deum vivum« (Psal. 83 [84], 3); stb.

[...]

A vivens/vivus tehát a Deusnak egy lehetséges jelzője vagy szinonimája volt. Meglátásom szerint semmi nem mond ellent annak, hogy azt a Halotti beszéd fordítója az eleve szóval szándékozott visszaadni, jóllehet úgy tűnik, az egész magyar vallásos irodalomban ez a szó már nem fordul elő az adott jelentésben (de mennyi régi írott emlék veszett el...!?). Másrészt egy halott temetésének konkrét körülményei között az örök Élőre való hivatkozás talán megerősítette a rokonokban és a barátokban egy új élet reményét az ő szerettük számára”¹²

Nézzük egy kicsit más irányból a dolgot! Élőtől, azaz Istentől származik minden teremtett lény, ő áll a teremtés elején, élén! Lukács evangélista Krisztus Urunk nemzetségtábláját is Istenig vezeti vissza. A cáfolatokat megfogalmazók azt szokták mondani, hogy Szent József csak nevelőapja volt a Krisztus Jézusnak, és nem volt köztük vérségi viszony, ezért ez a nemzetségtábla nem ér semmit, ám attól Szent József, a Boldogságos Szűz jegyese a táblázat szerint bizonyosan Istentől származik, mint ahogyan a többi ember is.

9 Loránd Benkő, *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegelemélei* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980), 55.

10 Benkő, 56.

11 Ferenc A. Molnár, „Lehet-e írásbát feltenni a Halotti Beszéd feze szavában?”, *Folia Uralica Debreceniensia*, sz. 3 (1994): 81. → Géza Bárczi, *A Halotti Beszéd nyelvtörténeti elemzése*, Nyelvészeti tanulmányok (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982), 41.

12 Danilo Gheno, „A Halotti beszéd és az Ómagyar Mária-siralom. Gondolatok és javaslatok”, *Magyar Nyelvőr* 2008 július-szeptember, sz. 3 (2008): 343.

„Jézus, amikor tanítani kezdett, mintegy harminc esztendő volt. A fia volt, amint vélték, Józsefnek, ő pedig Hélié, ő Mattáté, ő Lévié, ő Melkié, ő Jannájé, ő Józsefé, ő Mattitjáé, ő Ámoszé, ő Náhumé, ő Heszlié, ő Naggájé, ő Maaté, ő Mattitjáé, ő Simié, ő Jósزهé, ő Jódáé, ő Johanané, ő Reszáé, ő Zerubbábelé, ő Sealtielé, ő Nérié, ő Melkié, ő Addié, ő Koszámé, ő Elmadámé, ő Héré, ő Józsuéé, ő Eliézeré, ő Jörimé, ő Mattáté, ő Lévié, ő Simeoné, ő Júdáé, ő Józsefé, ő Jónámé, ő Eljakimé, ő Meleáé, ő Mennáé, ő Mattatáé, ő Nátáné, ő Dávidé, ő Izájé, ő Obedé, ő Boózé, ő Szálmoné, ő Nahsoné, ő Aminádábé, ő Adminé, ő Arámé, ő Ezroné, ő Fáeszé, ő Júdáé, ő Jákobé, ő Izsáké, ő Ábrahámé, ő Terahé, ő Náhóré, ő Szerugé, ő Regué, ő Pelegé, ő Héberé, ő Selahé, ő Kenané, ő Arfaxádé, ő Szemé, ő Noéé, ő Lámeké, ő Matuzsálemé, ő Hénoké, ő Járedé, ő Mahalalélé, ő Kenané, ő Énósé, ő Szeté, ő Ádámé, ő Istené.” (Lk 3,23-38)

Nem tudom, hogy kedves Olvasóm hogy van vele, én a magam részéről nem szeretnék olyan ősekkel dicsekedni, mint a jobboldali őseim. Azért mert az anyagelvű (materialista) tudomány erőlteti a véletlenül alapuló evolucionista nézeteit, és ezt még az amerikai rajzfilmekkel gőzerővel sulykolják a gyerekeink fejébe is, hadd ne kelljen elhinnünk, hogy ez tényleg így is van! Ha valaki majomnak, de végső soron egy egysejtűnek akarja tartani magát, én nem vitatkozom vele, ám gondoljunk nyugodtan Krisztus Urunk szavaira, aki felrója a farizeusoknak, hogy „*azt mondjátok: »Ha atyáink napjaiban éltünk volna, nem lettünk volna bűntársaik a próféták vérében.« De ti magatok tanúsítjátok, hogy fiai vagytok azoknak, akik a prófétákat megölték.*” (Mt

23,30-31) Tehát aki az őseinek mondja a majmokat, az maga tanúsítja azt, hogy ő maga is az. Megint nem arról van szó, hogy nincs evolúció, dehogyan nincs! Csak nem a véletlen irányítja, hanem egy gondos tervezőmunka eredménye. Olyan ez, mint egy autógyár: az újabb modelleket nem a régi elavult roncstelepről összegyűjtött példányok átkalapálásával és toldozásával-foldozásával állítják elő, hanem idővel újra tervezik azt, és az új modellek, akár csak az előzők, a saját új alkatrészeikből lesznek összerakva. Teremtett világunkban – mivel az idő biztosította keretek között élünk –, minden történés az időben zajlik. Ezért a valóság egy folyamat – ahogyan ezt az idő szavunk is mutatja –, mely valóság nem azonnal ad kész megoldásokat, hanem az időben kell eljussunk a kiinduló állapotunktól egy másikba. Mindenhez idő kell – bár korunk szeretné ezt megtakarítani, ám ez sajnos nem lehetséges – ezért van az, hogy a világ teremtése is az időben zajlott, és zajlik még ma is, ezért van folyamatos fejlődés, legalábbis a természetben.

Az evolucionista elmélettel kapcsolatban is jól megfigyelhető az a jelenség, hogy korunk tudományát mennyire az emberi gyöngeség, és a bűn hajtja. Értem ezalatt azt, hogy a tudósok nem az ismeretek feltárása és közkincsé tételének érdekében dolgoznak, hanem a saját érvényesülésük és hírnevük miatt. Az ilyen tudományt viszont az emberi tekintélyelvűség fogja vezérelni, nem az ész, a ráció, amire annyit hivatkoznak. Ezért lehet ma a tudománytalan címke szitokszó, amivel embereket ki lehet közsíteni a tudományos társadalmi körökből. Tömény hatalomfitogtatás ez, nem az ész diadala. A közösség tudásának gyarapítására, és nem az egyéni érvényesülésre jó példa a három együttlátó (szinoptikus) Máté, Márk és Lukács evangéliuma, hiszen ez a három evangélium (örömhír) sok helyütt szó szerint megegyezik, ezért hívják őket együttlátónak. Az ő korukban még föl sem merült, hogy nem szabad egymástól idézeteket felhasználni, hiszen a közösség tudásának gyarapítása volt a cél, nem az egyéni érvényesülés. Tudták ugyanis, és hirdették is egymásnak, hogy „*mindnyájan Isten fiai vagytok a hit által Krisztus Jézusban. Hiszen mindannyian, akik megkeresztelkedtetek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra: nincs többé zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, sem férfi, sem nő; mert mindnyájan egy vagytok Krisztus Jézusban.*” (Gal 3, 26-28) Mai, szellemileg nyilvánvalóan fejlettebb

világunkban meg sem írhatták volna munkájukat, mert mást sem lehetne hallani, mint hogy ez jogtalan utánzás (plagizálás). S mondaná ezt a keresztények többsége is, hisz az ő lelküket is már javarészt az anyagi haszonszerzés hajtja. Azonban nem lehet keresztény az, aki a saját hasznát lesi, „Mert közülünk senki sem él önmagának, és senki sem hal önmagának; mert ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Tehát akár éljünk, akár haljunk, az Úréi vagyunk.” (Róm 14,8) Nincs tehát értelme annak, hogy ki mit talált fel, mert az önzetlenség nélkül nem halad előre a világ, azaz nem jut közelebb Élhez. Mindez a kis kitérő azért kellett, hogy láthassuk, hogy a darwinizmusnak nevezett elmélet mennyire nem Darwin találmánya, annak ellenére, hogy korunk tudománya a személyes dicsőségre épülő felfogásából adódóan mindenáron neki szeretné tulajdonítani. Az alábbi arisztotelészi idézetekből egyértelművé válik az efféle evolucionista felfogás sokkal korábbi megjelenése.

„Az az elképzelés, hogy [a természet adta létezők] nem valami végett jönnek létre, akkor is képtelenség, ha nem találnak olyan mozgatót, amelyik előzetesen mérlegelné a tettét.”¹³

„Például ami a fogakat illeti: hogy ne szükségszerűség folytán legyenek a metszőfogak élesek, harapásra használhatók, és a zápfogak tompák, a táplálék megőrlésére alkalmasak? Hiszen – [szól az érv] – nem évégett vagy avégett lettek [olyanok, amilyenek], hanem [alakjuk és alkalmasságuk] egybeesés. Ugyanez [áll] a többi testrészeire is, amelyekben, úgy látszik, megvan a »mi végett«. Olykor pedig, ugye, amikor minden úgy történt, mintha valami végett lett volna, [pusztán] életben maradtak a spontán módon megfelelő fölépítésű egyedek, azok viszont, amelyek nem ilyenek voltak, elpusztultak, mint azt Empedoklész állítja az emberarcú ökörvadékokról.”¹⁴

Ez, vagy, ha van más, az ehhez hasonló érvelés okozza tehát a nehézséget. És mégis lehetetlenség, hogy ezen a módon viselkedjék [a természet].”¹⁵

Bizony, bizony kacagtatóan ostoba vélekedés a véletlen fejlődésre épülés napjainkban is, nem csupán az ókorban volt az, csak ma rettenetes komolyan veszik magukat a tudós urak, és szigorú ábrázattal másoktól is elvárják, hogy hasonlóképp tekintsenek okfejtéseikre. Azonban korunkban is vannak olyan tudósok, akik még hallgatnak a józan észre, és nem csupán a tanodában szerzett ismereteiket hajlandóak szolgálai módon ismételtetni. Ilyen tudós például Neumann János, akinek véleményéről Heisenberg tudósít nekünk.

„De ha el is fogadjuk, hogy a kiválasztódás valóban a különösképp életképes fajok fennmaradására vezetett, még mindig reménytelenül nehéz elhinni, hogy például az emberi szem és a hozzá hasonló, bonyolult szervek fokozatosan, pusztán véletlenszerű változások eredményeképpen alakultak ki. Ennek ellenére sok biológus ezt a felfogást vallja; el is tudják mondani, milyen fejlődési fokozatokon haladtak át az egyes szervek a földtörténeti korok folyamán míg végül ma ismert formáik kialakultak. Megint mások már jóval szkeptikusabbak. Hallottam egy beszélgetésről, amely a matematikus Neumann és egy biológus között zajlott le. A biológus meggyőződéses neodarwinista volt; von Neumann szkeptikus. Odavezette a biológus dolgozószobája ablakához, és így szólt: »Látja ott a dombtetőn azt a szép fehér villát? Akár hiszi, akár nem, ez a ház teljesen véletlenül keletkezett. Évmilliók alatt kialakult a domb; fák nőttek rajta, elpusztultak, újabbak nőttek, aztán a szél homokot sodort a dombtetőre, valahogy – mondjuk, vulkáni tevékenység révén – a kövek is odakerültek, és merő véletlenből pontosan egymásra hányódtak. És így tovább. No persze tudom, az efféle véletlenszerű folyamatok a földtörténet során általában nem ilyen rendezett alakzatokat hoztak létre. De

13 Arisztotelész, *A természet*, ford. László Bognár (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2010), 42-43 / II.8.199b.

14 „Empedoklész B 61. töredékében olvashatunk ezekről a lényekről (ta bugené andropróira), ám ott nem esik szó az elpusztulásukról.” (Arisztotelész, 187 / II.118. végjegyzet.)

15 Arisztotelész, 40-41 / II.8.198b.

*hát ebben az egy esetben mégiscsak ez a csinos nyaraló lett a folyamat eredménye; az emberek beleköltöztek, és mai nap is élnek benne.*¹⁶

4. Eleven

A véletlen rendezőkéességének képtelensége után folytassuk barangolásunkat az *eleven* szavunk taglalásával.

eleven (CzF): „(el-ev-en, él gyöktől) 1) **Lényről mondatik, mely él, melynek életműködései gyakorlatban vannak.** [...] **A Bécsi codexben az Istenről is mondatik:** »Mert nem imádkoz kézzel alkotott bálványokat de eleven Istent, ki teremtette mennyet és földet.«¹⁷ Dániel proféta 14. fejezet. Ma: élő Isten. Miből megtetszik, hogy az eleven vagy élő Isten a bálványnak tétetik ellenébe. 2) **Ép, mozgó, romlatlan, élénk.** [...] Átv. Valakinek elevenére tapíntani, elevenébe hatni, azaz érzékeny oldalát érinteni. A Debreczeni Legendáskönyben: *eleveny*. Eredetre nézve az *él* ige részesülőjének (élő, éleve) származéka, s képzésre olyan, mint: *merő, merev, mereven*. Ilyformán fejlett ki a *hal-ból* halavány, *tel-ből* televény, *kel-ből* kelevény.”

EL	Isten, aki folytonosan (l) létező (l).
EL-eve	Istenből részesül (ő → eve).
EL-eV-eN	Istenből részesülő nok (n) (szubjektum).

Amikor a múltat tekintjük előttünk levőnek, éppen akkor vetjük tekintetünket a Teremtő Istenre, Élre, hiszen ő áll a teremtési lánc *élén*, vagyis *elején*. Nélküle semmi sem lenne a világon. Éppen a mai uralkodó szemlélet az, amelyik hátat fordít Istennek azzal, hogy tőle elfordulva a jövőnek nevezett ismeretlenbe réved, holott Isten nélkül azt nem is ismerheti. Megérthetjük úgy is a dolgot, hogy minden élő csakis Él által lehet élővé. Ő az, aki lelkével az életet biztosítja minden teremtménye számára. *Élet* szavunk szintúgy az Isten nevéből *Él*-ből származik, s elemezve annyi mint Él munkája (t), vagy élő állapot (t). Ha tehát a jövő felé fordulva a múltnak, az élet forrásának hátat fordítunk, akkor a hátlálra mondunk igent. Látható hát, hogy a kifordult időszemlélet forrása a mai világban uralkodó halálkultusznak. A jövő is fontos üdvösségünk szempontjából, hiszen nyelvünk szerint az az út, amin járnunk kell, de az mégis ismeretlen, vagyis csak az Istenbe vetett bizalommal járhatunk rajta, s csak akkor nem tévedünk el. Az életünk tehát olyan túra, melyet háttal, tolatva kell végig járni, s Isten nyilvánkoztatásai mellett csupán a már bekövetkezett események segítenek bennünket a tájékozódásban, de az is csak akkor, ha a múltat szemléljük, különben nincs miből tapasztalatot szerezni. Akinek most eszébe jutnak Krisztus Urunk szavai: „*Monda néki Jézus: **Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanemha én általam.***” (Ján 14,6), talán nem a véletlen műve. E kijelentésben a magyarul gondolkodó felismerheti, hogy az *út* a jövő, amin járnunk kell, az *igazság* a jelen, ahol cselekednünk kel, és az *élet* a múlt, a kezdet, amire figyelünk kell. Ha nem így járunk el, nem juthatunk el az Atyához. Erről itt most ennyit, de ez megér majd egy külön dolgozatot is.

Az eddigi elemzések alapján már láthatjuk, hogy az *elő, elv, élő* szavak azt jelentik; ő, aki az *Él*-ből részesül. Nem véletlenül hívták a XIX. századi nyelvészek az *ő*-t részesülő képzőnek. Viszont mivel e részesülő a minőséget kifejező képző változata, úgy is magyarázhatjuk e szavakat, hogy *él* minőségűvé

16 Werner Heisenberg, *A rész és az egész*, 2. vátozatlan (Budapest: Gondolat Kiadó, 1978), 158-159 / 9. fejezet.

17 Döbrentei Gábor (szerk.): *Régi Magyar Nyelvmélekek*. Köt. Első. 5 köt. Buda: Magyar Tudós Társaság, 1838. „[...] »Mert nem tisztelem a kézzel alkotott bálványokat, hanem az élő Istent, aki az eget és a földet teremtette, [...]«” (Dán 14,5)

lesz; nem vele azonos, csupán hozzá hasonló minőségű! Fogalmazzuk meg másképp, annyira leszünk isteniek (szentek vagyis élők, különben csak holtak), amennyire az istenből részesülünk. Ezek alapján már talán bátrabban, hiba nélkül magyarázhatjuk ki a Szentírás azon zsoltársorát, melyhez nagyon kevesek mernek ténylegesen hozzászólni: „*Én azt mondtam: »Ti istenek vagytok, mindnyájan a Fölséges fiai.«*” (Zsolt 82,6) Erre a részre maga Krisztus Urunk is hivatkozik: „*Jézus azt felelte nekik: »Vajon a ti törvényetekben nincs megírva: 'Én azt mondtam: Ti istenek vagytok'? Ha azokat mondta isteneknek, akikhez az Isten igéje szólt – márpedig az Írás érvényét nem veszti –, miképp mondhatjátok arról, akit az Atya megszentelt és a világra küldött: 'Káromkodsz!', mivel azt mondtam: Isten Fia vagyok? Ha nem cselekszem Atyám tetteit, ne higgyetek nekem, de ha cselekszem, akkor, ha nekem nem is hisztek, higgyetek a tetteknek, hogy megtudjátok és belássátok, hogy az Atya énbennem van, és én az Atyában.«*” (Ján 10,34-38)

Azt is lássuk, hogy a részesülők egyaránt képzői a jelenidőnek, hiszen a életünket a jelenben éljük, és a jövőidőnek, mert a jövőt csak Isten ígéreteiben részesülve ismerhetjük meg, mielőtt az megtörténik. Viszont ígéretet csupán attól kaphatunk akire rátekinünk, akivel kapcsolatban állunk. A jövőidő ismeretét tehát csak akkor adja meg számunkra Isten, ha felé fordulva ráfigyelünk. A kifordul idő című dolgozatban már olvashattuk Szent Ágostontól, hogy Isten teremtette meg az időt is. Akkor tehát mennyiben tűnik lehetetlenségnek, hogy kizárólag *Él*, azaz Isten áll egyedül a tőlünk valóban távolodó idősor első időpillanatában?! Ugyanakkor azon is elgondolkodott-e már kedves Olvasóm, hogy a magyar nyelvben az *idő* vagy *üdő* szavunknak vajon miért hangtani változata az *idv* vagy *üdv* szavunk? Nem azért-e mert az üdvösségünkhöz vezető út időben áll rendelkezésünkre, melyben úti társunk maga Krisztus, aki maga az út? Vagyis időben bejárt út végén, ha az úton maradunk, az üdvösségben a Krisztus vár minket! Azonban ez is majd egy másik dolgozatban fejtetik ki részletesebben.

Az el/él gyökszó kapcsán még nem végeztünk hangelemzést, azonban nagy küszködés nem lesz, mindössze az *l* hang jelentéseit kell sorra vegyük.

- 1) Jelent létet: hisz „egy az Isten, és nincs más rajta kívül” (Mk 12,32) minden élet csak Őbelőle, Őáltala, és Őbenne lehetséges.
- 2) Jelent munkásságot: hisz a teremtésben ő az „*aki az eget és a földet alkotta*”. (Zsolt 121,2)
- 3) Jelent könnyedséget: mivel Isten tisztán lélek, nem korlátozza a teste, amikor pedig az ember meghal „*testünk hamuvá lesz, a lélek pedig elszáll, mint lenge szellő.*”¹⁸ (Bölcs 2,3)
- 4) Lassú mozgást: ami igen jellemző az idő múlására, főleg akkor, amikor már maga az ember is lassúvá válik, ám Istent sem hajtják a tatárok, ráér bármit végbevinni.
- 5) Végül pedig jelent folytonosságot: mivel a lélek sem érzi, hogy öregszik, folyamatosan fiatalnak érzi magát, csak az emberi test válik idővel egyre súlyosabbá. S különösen igaz a folytonosság magára Istenre, hiszen Ő mindig is volt és lesz is. „*Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, és ma, és mindörökké.*” (Zsid 13,8)
- 6) S e folytonosságból adódóan jelenti a teljességet, hisz ahogyan az első pontban is hivatkoztunk rá nincs más rajta kívül, Ő a teljesség.

Arisztotelész is az eredményeinket támasztja alá, mikor a Istenről, mint mozgatatlan mozgatóról a következőket írja:

---

18 Az idézetben szereplő *száll*, *lenge* és *szellő* szavakban is mind a könnyed *l*-es mozgást érzékelhetjük.

„Mert ha szükségképp mindig van mozgás, és ha az első és folytonos mozgás egy meghatározott mozgás, akkor világos, hogy az első mozgató kelti azt a mozgást, amely [így] szükségképp egy, azonos folytonos és első.”¹⁹

„Azt mondjuk »elsőnek«, ami úgy korábbi, hogy ha nincs, akkor nem lesz a többi sem, ő azonban a többi nélkül is megvan, továbbá beszélünk időben elsőről és a létezés szerint elsőről.”²⁰

A Metafizikájában pedig a következőket olvashatjuk:

„[...] az elsődleges létező, ami nem csak valami létező, hanem egyszerűen létező, a létezőség kell hogy legyen. Bár az »első« többértelműen van mondva, a létezőség mindenképpen első éppúgy meghatározás szerint is, megismerés szerint is, idő szerint is.”²¹

Kérdés, hogy Arisztotelész tudott-e magyarul, vagy nyelvünk az, ami képes minden próbát kiállni, persze ha nem tagadjuk meg tőle a válaszadás lehetőségét. A fenti idézetből kiderül, hogy Arisztotelész az elsődleges létezőt, tehát Istent tartja a létezőség-nek, melyet az *l* hangunk is kifejez, mely a létezőség alapja minden más létezésnek is, azaz az első létező maga a létforrás, az önmagában is fennálló tiszta lét.

Azt, hogy az *el*, *él* szavaknak a lélekkel való azonosítása mennyire nem vad elképzelés, lássuk egy Szent Ágostontól származó idézetben:

„[...] úgy látom, hogy nem más az idő, mint kiterjedés. Ámde nem tudom, hogy minek a terjedése. Igazán csodának tartanám, ha nem a léleké volna.”²²

Arisztotelész hasonlóan gondolkodott a lélek és az idő kapcsolatáról. Ha nem hagyjuk elvadítani magunkat teljesen, s nem köttetünk fondorlatos módon az anyaghoz, teljesen helytálló következtetésekre juthatunk, amennyiben használjuk az eszünket.

„Mivel azonban kétféle szám van – mert azt is számnak mondjuk, »amit« megszámlolunk, vagyis ami megszámlálható, és azt is »amivel« számlálunk –, ezért az idő az, »amit« és nem az »amivel« számlálunk.”²³

„Nehézséget okozhat, hogy van-e idő, ha nincs lélek, vagy nem így van. Ha ugyanis lehetetlen, hogy legyen, aki számol, lehetetlen az is, hogy megszámlált legyen, következésképp nyilvánvalóan szám sem lehet. [...] Ám a természet adta módon semmi más nem számol, csak a lélek.”²⁴

5. Záró gondolatok

Egy valamit azért lássunk tisztán. Az itt tárgyalt kijelentések és összefüggések csak akkor tűnhetnek lehetetlenségnek, ha elhisszük magunkról, hogy senkiházi népség vagyunk, és nem a világ legősibb nemzete, mint ahogy azt középkori keresztény krónikáink is elének tárják. Ha valaki netán arra gondolna, hogy ez megint csak valami divatos újkori eretnekség, azért mérlegelje azt is, hogy az imént említett keresztény krónikáink jórészt egyházi szerzők munkái, valamint a magyar gyöknyelvészet három meghatározó személyéből (Kresznerics, Czuczor, Fogarasi) kettő – Kresznerics, és Czu-

---

19 Arisztotelész, *A természet*, 162 / VIII.7.260a.

20 Arisztotelész, 162 / VIII.7.260b.

21 Arisztotelész, *Metaphysica*, köt. I, könyv Z (VII) / 1.1028a.

22 Aurelius Augustinus, *Vallomások* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1982), 373 / XI.XXVI.33. szakasz.

23 Arisztotelész, *A természet*, 82 / IV.11.219b.

24 Arisztotelész, 89 / IV.14.223a.

czor – szintén katolikus egyházi ember volt, akiket a saját idejükben senki sem akart a nézeteik miatt karóba húzni, vagy máglyán megégetni.

Az itt feltárt összefüggések csak olyan korban tűnnek ennyire lehetetlenek, mikor már a nemzetekből teljesen kiveszett az ősök iránti tisztelet, hisz a nyugati elvárásoknak megfelelően hátat fordítottak nekik. A kifordult időnek tehát a társadalmat, s végső soron a családokat felbontó következménye is van, mikor a családokban a gyerek lesz az első (miközben a gyerek **utó-d**), mert az életünkben ki-pöckölt Isten helyébe a gyerek került. Ezzel azonban megszakad a hagyomány, mely az Istentől vagyis az Elsőtől kiindulva az ősökön az **elő-d-ökön** át jut el hozzánk utódokhoz. Gondoljunk bele, az elődök is csak akkor tudják **hátrahagyni** tudásukat, ha mi utódok az időben őket követjük, vagyis utánuk, a hátuk mögött vagyunk. Ha a gyerek van az első helyen, akkor már nem is akar tanulni az idősebbektől, sőt elvárná azt is, hogy tőle tanuljanak az idősebbek, hisz ő vált előddé. Így azonban felbomlik minden, a társadalmat összetartó szövedék. Teljes agyrém a mai gondolkodás. Erről is majd bővebben értekezünk valamely későbbi dolgozatban.

Láthatjuk tehát, hogy nyelvünk merő okoskodás nélkül is az istentan (teológia) és a bölcsélet (filozófia) legmélyebb rétegeit hordozza magában úgy, hogy az akkor is hozzáférhető, ha nem jártunk felsőbb iskolákba. A nyelvünkben lévő tudás, tehát rendkívül ősi kell legyen, hisz a benne feltárolt összefüggésrendszer a görögből vagy a latinból már nem fejthető meg, még ha ezek a nyelvek is vannak máig kikiáltva mind a teológia, mind a filozófia nyelveinek. Ezek az összefüggések már Platón vagy Arisztotelész számára is csak a korábbi időkből áthagyományozott tudás révén volt elérhető, pedig ők már hozzávetőlegesen 2500 éve éltek, miközben nyelvünkben mind a mai napig fellelhető, s mindenki számára – aki magyarul beszél – elérhető. Sőt ha jól megfigyeljük, nyelvünk nem csak hogy hordozza magában az istentani és bölcséleti rétegeket, hanem azokat szervesen egységben kezeli, nem akarja mindenáron két külön tudománynak láttatni, vagyis a világot nem osztja fel szentre és profánra. Vigyázzunk tehát anyanyelvünkre, mert mélységes tudás rejtezik benne, mely a világ helyes megértéséhez nélkülözhetetlen.

Véghelyi Péter